

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 8, Sayı/Issue: 3, Aralık/December 2024]

Bestami BİLGE

<https://orcid.org/0000-0001-8851-4062>

Dr. | Sorumlu Yazar

bbilge@karatekin.edu.tr

Çankırı Karatekin Üniversitesi

<https://ror.org/011y7xt38>

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Türk Dili Bölümü

Celâl Muhibbî'nin Tuhfetü'l-hakîr Adlı Mevlidinin Nüshaları Üzerine Tespitler

*Determinations on the Copies of Celâl Muhibbî's
Mawlid called Tuhfetü'l-hakîr*

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Date Received: 31.10.2024

Kabul Tarihi | Date Accepted: 12.12.2024

Yayın Tarihi | Date Published: 30.12.2024

Atıf | Citation

Bilge, B. (2024). Celâl Muhibbî'nin Tuhfetü'l-hakîr Adlı Mevlidinin Nüshaları Üzerine Tespitler. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8(3), 1253-1270. <https://doi.org/10.34083/akaded.1576523>

Bilge, B. (2024). Determinations on the Copies of Celâl Muhibbî's Mawlid called Tuhfetü'l-hakîr. *Journal of Academic Language and Literature*, 8(3), 1253-1270. <https://doi.org/10.34083/akaded.1576523>

Makale Bilgisi | Article Information

Değerlendirme Review Reports	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) Double-blind. (Two External Referees)
Etik Beyan Ethics Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur Ethical principles were followed during the preparation of this study
Etik Kurul Belgesi Ethics Committee Approval	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir Article does not require an Ethics Committee Approval.
Katkı Oranı Beyanı Author Contributions	Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir Author's contribution rates to the study are equal.
Etik Bildirim Complaints	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Benzerlik Taraması Similarity Checks	Yapıldı Yes - iThenticate
Telif Hakkı ve Lisans Copyright & License	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International

© Bestami BİLGE | Creative Commons [Attribution-NonCommercial 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Öz

Türk edebiyatında 15. yüzyılın başlarında Ahmedî'nin İskendernâme'sindeki *mevlid* ile Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-necat* adlı eserleriyle birlikte günümüze kadar süren bir mevlid yazma geleneği oluşmuştur. Türkçe mevlidlerle ilgili yapılan son çalışmalarda 15. yüzyıldan günümüze kadar iki yüze yakın mevlidin te'lif edildiği dile getirilmiştir. Mevlidler içinde en çok sevileni ve ilgi göreni şüphesiz Süleyman Çelebi'nin *mevlidi* olmuştur. Türk edebiyatında yazılan hiçbir mevlid Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-necat* adlı eseri kadar etkili olmamıştır. Bu çalışmada, yine 15. yüzyılda 1437/38'de yazıldığı bilinen Celâl Muhibbî'nin *Tuhfetü'l-hakîr* adlı mevlidinin nüshaları hakkında bazı tespitler ortaya konulmuştur. Yazılış tarihine dikkat edilirse Muhibbî'nin eseri en eski mevlidler arasında sayılabilir. *Celâl Muhibbî Mevlidi*'nin Türk edebiyatında yazılan en eski mevlidlerden biri olması ve Muhibbî'nin Emir Sultan'ın müridlerinden biri olması mevlidinin şöhretini ve okunma alanını artırdığını düşündürmektedir. Mevlidin birçok yazma nüshasının olması ve mevlidden birçok metin parçasının farklı yazmalarda, şiir mecmualarında görülmesi bu düşüncüyü desteklemektedir. Bu durumun bir sonucu olarak Muhibbî'nin mevlidi ve bu mevlidin nüshaları zaman zaman başka mevlidlerle karıştırılmıştır. İşte bu sebeple bu çalışmada, *Muhibbî Mevlidi*'nin nüshaları hakkında bazı tespitler ortaya konularak bu konulara açıklık kazandırılmaya ve bu konudaki eksiklikler giderilmeye çalışıldı. Bu tarz çalışmaların Türkçe mevlidlerle ilgili yapılacak çalışmalarda zamandan, emekten tasarruf sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk edebiyatı, Mevlid, Türkçe Mevlidler, Celâl Muhibbî, Tuhfetü'l-hakîr.

Abstract

In Turkish literature, a tradition of writing mawlıds was formed at the beginning of the 15th century, with the mawlıd in Ahmedî's Iskendername and Süleyman Çelebi's works called Vesiletü'n-necat, which continues until today. In recent studies on Turkish mawlıds, it has been stated that nearly two hundred mawlıds have been written from the 15th century to the present day. Among the mawlıds, the most popular and popular one is undoubtedly Süleyman Çelebi's mawlıd. No mawlıd written in Turkish literature has been as influential as Süleyman Çelebi's work titled Vesiletü'n-necat. In this study, some findings have been made about the copies of Celâl Muhibbî's mawlıd called Tuhfetü'l-hakîr, which is known to have been written in 1437/38 in the 15th century. If the date of writing is taken into consideration, Muhibbî's work can be considered among the oldest mawlıds. The fact that Celâl Muhibbî Mevlidi is one of the oldest mawlıds written in Turkish literature and that Muhibbî was one of Emir Sultan's disciples suggests that the fame and reading area of the mawlıd increased. The fact that there are many manuscript copies of the Mawlıd and that many text fragments from the Mawlıd are seen in different manuscripts and poetry magazines supports this idea. As a result of this situation, Muhibbî's mawlıd and copies of this mawlıd were sometimes confused with other mawlıds. For this reason, in this study, we tried to clarify these issues and eliminate the deficiencies in this regard by making some determinations about the copies of Muhibbî Mevlidi. It is thought that such studies will save time and effort in studies on Turkish mawlıds.

Keywords: Turkish literature, Mevlid, Turkish Mevlids, Celâl Muhibbî, Tuhfetü'l-hakîr.

Giriş

Arapça “v l d / ولد : doğurmak” kökünden ve mimli mastar olarak “doğmak, doğurmak” demek olan “mevlid/ مَوْلِدٌ”, zaman adı olarak herhangi bir kimsenin “doğum zamanı, doğum günü”; mekân adı olarak ise “doğum yeri” anlamlarına gelen bir kelimedir. Mevlid kelimesiyle İslâmî kültürde, zaman adı olarak özellikle Hz. Muhammed’in doğum zamanı kastedilmektedir. Bilindiği gibi “mîlâd” terim anlamıyla Hz. İsa’nın doğum zamanını ifade eder. “Mevlid” kelimesi ise Hz. Muhammed’in doğum zamanını vurgulamak için kullanılır (Kütük, 2018, s. 1).

Edebiyatımızda mevlid türünde eserler genellikle besmele, tevhid, hamdele bölümleriyle birlikte Hz. Muhammed’in nurunun yaratılması, bu nurun silsile yoluyla tüm peygamberlerden Hz. Peygamber’e ulaşması, Hz. Muhammed’in doğumu, doğumu esnasındaki mucizeler, Hz. Peygamber’e peygamberliğin verilmesi, onun bazı mucizeleri, miraç hadisesi ve vefatının anlatıldığı eserlerdir. Yine mevlidlerde Hz. Yusuf ile ilgili bir bölüm, Bağdat’ta yaşayan birinin hikâyesi, Zeyd Oğlu Ali Hikâyesi, Hz. Peygamber’in Halime’ye süt anne olarak verilmesi, Medine’ye göç etmesi gibi hikâyeler de yer alabilmektedir. Mevlidleri siyer eserlerinden ayıran en önemli unsur mevlidlerin daha çok Hz. Muhammed’in doğumu olayıyla ilgilenmesidir (Kütük, 2018, s. 2).

Türk edebiyatında 15. yüzyıldan bugüne değin birçok mevlid kaleme alınmıştır. Necla Pekolcay, Ahmet Aymutlu, Ahmet Ateş, Kazım Baykal, Agah Sırrı Levend, Hasibe Mazioğlu, M. Tayyib Okiç, Hasan Aksoy, Mehmet Fatih Köksal, Rıfat Kütük ve Mustafa Özkat özellikle -mevlid yazan şairler- hakkında önemli bilgiler veren eserler ortaya koymuşlardır.

Mevlidle ilgili yapılan son çalışmalarda Türk edebiyatında 150-200 civarında mevlid olduğu ifade edilmiştir (Özkat, 2017, s. 109; 2023, s. 837). Mustafa Özkat’ın 2017 yılında yaptığı çalışmada bu sayı tam olarak 150’dir. Yine mevlidle ilgili yapılan son çalışmalara göre Bulgaristanlı üç mevlid yazarı ve bu yazarların mevlidleri de mevlid listesine eklenmiştir (Ahmed, 2023, s.697; 2024, s. 4). Bu çalışmaya göre mevlid sayısı 153’e çıkmaktadır. İlerleyen kısımlarda “Nûrî” ve “Yusufelili Âşık Muhibbî” adlı şairlere atfedilen mevlidlerin aslında onlara ait olmadığı konusuna değinilecektir. Son durumda Türk edebiyatında yazılan mevlidlerin sayısı 151 olmaktadır.

Mevlid türünde çok fazla eser olması ve bu eserlerin birçok yazma nüshasının bulunması eski harfli diğer metinlerde olduğu gibi mevlid neşirlerinde de birtakım sorunları beraberinde getirmiştir. Farklı yazarların mevlidlerinin bazen birbirine karışması, müelliflerin mahlaslarının benzerliği, nâşirlerin mevlid metinlerini tam olarak incelemeyen eserin müellifi hakkında kesin yargıya varması bu konuda bazı yanlışlıklara yol açmaktadır. Ayrıca mevlidlere ait yazma nüshaların çeşitli nedenlerden ötürü yıpranması, varakların kopması, okunamayacak hâle gelmesi sıkça karşılaşılan durumlardandır. Bu sorunlar mevlid müelliflerini veya nüshalarını tespit etmede zorluklara yol açmaktadır. Bu çalışmada bu tarz hatalara fazlaca muhatap olan Celâl Muhibbî’nin *mevlidinin* nüshaları hakkında tespit edilen bazı bilgiler ortaya konulacaktır.

Amaç bilgileri tekrar etmek veya hataları ifşa etmek değildir. Maksat, birçok yazma nüshası olan Muhibbî Mevlidi'nin nüshaları hakkında bilgi vermek, Celâl *Muhibbî Mevlidi*'ne ait olan nüshaları ortaya koymak ve daha sonra mevlid türüyle ilgili çalışmalar yapacak araştırmacılara katkı sağlamaktır.

Celâl Muhibbî Mevlidi ile ilgili son çalışma 2014 yılında yapılmıştır.¹ Bu çalışmada Türk edebiyatında mevlidler, Muhibbî'nin hayatı, mevlidi (*Tuhfetü'l-hakir*), mevlidin yazılış tarihi, nüshaları hakkında bilgi verilerek eserin tenkitli metni ortaya konulmuştur.² İlerleyen zamanlarda yeni karşılaşılan nüshalar, kütüphane kayıtlarına başka adlarla kaydedilen *Muhibbî Mevlidi* nüshaları, mevlidlerle ilgili çalışmalarda başka mevlid yazarlarına atfedilen *Muhibbî Mevlidi* nüshalarının görülmesi bu konuda bir çalışma yapılmasını elzem hale getirmiştir. Çalışmada, Celâl Muhibbî Mevlidi'nin tespit edilen 10 nüshası ele alındı. Mevlid metninin akışına bakarak bazı nüshaların birtakım eksikliklerle birlikte bütün bir nüshaya yakın olduğu kesin olmamakla birlikte söyleyenebilir. Bunlar, *Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli Bölümü, No: 3756; Ankara Millî Ktp. No: 06 Mil Yz A 3807/1 ve Ankara Millî Ktp. No: 06 Mil Yz A 3807/2 (ikisi birlikte); Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi No: 21620 Ktp (T 811. 219); M. Fatih Köksal Özel Kitaplığı, No: 141/1; Rifat Kütük Özel Kitaplığı No: 04.30.15. Nüshalar hakkında bilgi verilirken nüshalar ayrıca bir tasnife tabi tutulmadı. Nüshalar hakkında genel bilgiler verildi. Bazı nüshalar tanıtılırken metinlerden örnekler verilerek meselenin daha iyi anlaşılması sağlanmaya çalışıldı.*

1. Celâl Muhibbî Mevlidi'nin (Tuhfetü'l-hakîr) Nüshaları

1.1. Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli Bölümü, No: 3756

199x148, 150x100 ebatında, miklepli, sırtı ve kenarları kahverengi meşin, kapakları mukavvadır. 120 varak tutarındadır. Kalınca koyu sarı renkli bir kâğıda nesihle, her sayfada 13 satır olarak siyah mürekkeple, söz başları ve vasıta beyitleri kırmızı olarak çift sütun üzerine yazılmıştır. Yazmadaki mevlid metni 1^b-63^a varakları arasındadır. İç kapağında üst kısımda “Mecmua-yı Mevlüd” yazmaktadır. Nüshanın başında Süleyman Çelebi'nin mevlidinin ilk 18 beyti vardır. Nüshanın ilk varağındaki yazı farklı bir yazıdır. Nüshanın baştan eksik olduğunu söylenebilir. Yine 36^b-39^a arasındaki varaklar eksiktir. Derkenarlarında da beyitler bulunmaktadır. Mevlidden sonra başka metinler vardır: *Vefât-ı Fâtıma, Hz. İsmail Destânı, 'Ukkâşe Hikâyesi, Vefât-ı İbrahim* gibi metinler yer almaktadır. Mevlid metni olarak 1567 beyit vardır. İstinsah tarihi H. 1027/1618'dir. İpsala'da istinsah edilmiştir. Eldeki bilgilere göre istinsah tarihi en eski olan bu nüshadır.

¹ Celâl Muhibbî Mevlidi ile ilgili daha önce yapılan çalışmalar için bk. Acarlı, 1971; Kılıç, 1981; Fındık, 1981, Şaliş, 2013.

² Bestami Bilge, Celâl Muhibbî Mevlidi: Tuhfetü'l-Hakîr (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin) (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens., Kırşehir, 2014.

Baş:

*Allâh adın zikr idelüm evvelâ
Vâcib oldur cümle işde her kula*

Sonu:

*Bâhemâ Perverdigâr hest nigejbân
Yâr ola sana dâ'im himmet-i merdân*

1.2. Ankara Millî Ktp. No: 06 Mil Yz A 3807/1

220x152, 170x120 ebatında, sırtı siyah bez, kapaklar desenli kağıt kaplı, mukavva bir cilt içerisindedir. Cetvelsizdir. Suyolu filigranlı kağıda, harekeli nesihle, siyah mürekkeple yazılmış, başlıklar kırmızıdır. 15 satırlıdır. Baştan ve sondan eksiktir. Yazmadaki “Mevlid” metni vr. 1^a-10^b arasındadır. İstinsah tarihi belli değildir. Bu nüshada baştaki varaklar farklı bir mürekkep ve yazıyla kaleme alınmıştır. 3807/2 numaralı yazmayla birleşiktir. Yazmanın başında “Celâl Muhibbi Mevludu, mevlud, Muhibbi, Mevlud, Şemsi Süleyman Oğlu” gibi notlar vardır. 1^a varağının üst kısmında “Vasfi Mahir Kocatürk” notu bulunmaktadır. Muhtemelen bu nüsha Kocatürk’ün kendisinde bulunduğunu söylediği nüshalardan biridir (Kocatürk, 2016, s. 234).

Baş:

*Cânda Ahmed şevkıdur hem cûş iden
Hazreti Hak emridür hem söyleden*

Sonu:

*Dahı Osmân nûrını kodı Hudâ
Kiçi barmağa o da buldı sezâ*

1.3. Ankara Millî Ktp. No: 06 Mil Yz A 3807/2

220x152, 170x120 ebatında, sırtı siyah bez, kapaklar desenli kağıt kaplı, mukavva bir cilt içerisindedir. Cetvelli, başlıklar kırmızı mürekkeple 11 satırlı olarak yazılmıştır. İlk varaklar eksiktir. 3807/1 numaralı yazmayla birleşiktir. Yazmadaki mevlid metni varak 11^a-46^b arasındadır.

Baş:

*İşbu dört dürlü lafzı kim söyledi
Her birini dürlü takrîr eyledi*

Sonu:

*Gitdi andan vardı koyun katına
Pes bak imdi İlâhun kudretine*

Birçok çalışmada tek bir yazma nüsha olarak gösterilen Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 3807 nüshası aslında iki ayrı yazmadır. Nitekim numaralandırmada 3807/1 ve 3807/2 taksimatı

yer almaktadır fakat bu çok belirgin değildir. Ayrıca ikinci nüsha, ilk nüshanın 10^b varağı itibariyle birbirine eklenince bu yazma sanki tek bir nüshaymış gibi kabul edilmiştir. Zaten yazı tiplerine, kağıda bakıldığında 10. varaktan itibaren farklılaşma belirgin bir biçimde görülecektir. İstinsah tarihi belli değildir. Bu durumda Milli Kütüphanede 3807’de kayıtlı Muhibbî Mevlidi nüshası bir değil, ikidir. Muhtemelen bu iki nüsha da Vasfi Mahir Kocatürk’ün söz ettiği nüshalardır.

1.4. Ankara Milli Ktp. No: 06 Mil Yz A 5386

215x170 mm, 160x125 ebatındadır. Ciltlidir, cilt yıpranmıştır. Kendisine ait olmayan yıpranmış kahverengi meşin bir cilt içindedir. Suyolu filigranlıdır. 11 satırlı, 49 varak tutarında bir yazma nüshadır. Yazmadaki mevlid metni 1^b-49^b varakları arasındadır. İstinsah tarihi belli değildir.

Başı:

*Elhamdülillâhi ‘aliyyil ‘azîm el feyyâz
Münezzehdür mine’l-‘ileli ve’l emrâz*

Sonu:

*Bizi irâğ itme bulardan Kerîm
Anlrunla bile kopar yâ Rahîm*

Bu yazma, kütüphane kayıtlarında ve bazı mevlid çalışmalarında -Nûrî- mahlaslı bir şaire atfedilmiştir (Köksal, 2011, s.76). Fakat Rifat Kütük, mevlidler ile ilgili bir çalışmasında bu nüshanın Celâl Muhibbî’nin *Tuhfetü’l-Hakîr* adlı mevlidinin bir nüshası olduğunu dile getirmiştir (Kütük, 2018, s. 53). Eser incelendiğinde bu nüshanın da *Tuhfetü’l-Hakîr*’in bir nüshası olduğu açıkça görülecektir. Dolayısıyla literatürde -Türkçe Mevlid Yazan Şairler-den “Nûrî”yi çıkarmak gerekir.

Yazmadaki ilk 10 beyit, diğer nüshalardaki beyitlerden farklıdır. Muhibbî Mevlidi bu nüshada 11. beyit ile başlamaktadır:

*Söyle imdi nice geldi ol resûl
Hâlık mahbûb olan ol pür-üsûl (2a; 2.satır)*

20 ve 21. varağın yarısı yırtıktır. 41^a varağındaki “Muhibbî neyledün bunda ne yüzle varsın anda/Bugün derdile yan resulullâh firâkıdan” beytinden sonra diğer nüshalardan farklı kısımlar vardır. 42b, 8. satırdan itibaren Muhibbî, mevlidi yazdığını ama yazma konusunda kuvveti şeyhi Emîr Sultân hazretlerinden aldığını ifade etmektedir. Buradaki beyitler diğer nüshalarda olmayan beyitlerdir ve üslup olarak diğer nüshalardaki beyitlere yakındır. Bu durum Muhibbî’nin mevlidinin daha birçok farklı nüshasının olduğunu düşündürmektedir.

*Ey Muhibbî işbu sözi söyledün
Mevlûdini serverün vasf eyledün*

Kudretün yoğdı senün bu söze
İşbu söz söyleyen gele yüze

Seyyid-i Sultân Emîrün hazreti
Kıldı bana bu kadarca(?) himmeti

Evliyânun himmetidür söyleden
Mevlûdüni serverün şerh eyleden (42b; 8-11. satırlar arası)

Yohsa ne mikdârum ola ey 'azîz
Dilüne gele senün vasf-ı habîb (43a; 1-2. satırlar)

Yine Celâl Muhibbî'nin eserindeki kusurlar için özür dilemesi bu nüshada da vardır ama bu, diğer nüshalara göre farklılık göstermektedir.

Bir sözüm dahı var işid nedurur
Müslümânlardan dileğim budurur

İşbu beytlerün hatâsı varısa
Dahı artuncı eksigi varısa

Bakmayuban karasına yüzümün
Afv eyleyeler hem benüm bu sözümün

Hak günâhın anlarun da afv ide
Defterinden silibeni mahv ide

Hem şefî' olsun yarın ana safâ
Hak habîbi ol Muhammed Mustafâ (43a; 2-6. satırlar arası)

Bu nüshada, mevlid metninin sonu diğer nüshalarda olmayan beyitlerle bitmektedir:

Yâ İlâhî bu **Muhibbî** kulunı
Gösterivir ana toğrı yolunı

Artırivir aklını hem fikrini
Artırivir zikrini hem şükkrini

Destgîr ol toğrı yol göster ana
Tâ ki yoldan azmaya vara sana

Ol habîbün mevlüdi kim ey hümâm
İşde bu sözde temâm oldı temâm

*Toğrı yoldan azmayasın sen dahi
Vir salavât Mustafâ'ya ey ahî (43a; 7-11. satırlar arası)*

Bu beyitlerden sonra mevlidin sevabından bahseden bir metin ve Hazreti Peygambere övgü şiirleri bulunmaktadır. Daha sonra Hazreti Peygamber'in kızı Hazreti Fâtıma'nın vefatı ile ilgili bir metin yer almaktadır.

1.5. Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 6175

202x147 mm, 140x179 ebatındadır. Çiçek şemseli, zencirekli, köşebendli, siyah meşin cilt içersindedir. Harekeli nesih ile abadi kağıda 15 satır olarak yazılmıştır. 59 varak tutarındadır. Varaklar, rutubet lekeli. Yazmadaki mevlid metni varak 10^a-15^b arasındadır. Eksik bir nüshadır. İlk bölümlerde Aziz Mahmud Hudâyî'nin şiirleri vardır. İlk metin “Makâlât-ı Ehl-i Cehennem” başlıklı bir şiirdir. Muhibbî'nin mevlidinden önce “Bakup cemâl-i yâre çağırırım dost dost” mısrasıyla başlayan ve Niyâzî Mısırî'ye ait olduğu bilinen şiir³ vardır. Fakat bu şiirin başlığında “Nesîmî” başlığı yer almaktadır. Bu şiirin bir kısmı yoktur. Varağın ayağında “geldim” sözcüğü vardır. Dolayısıyla diğer varak “geldim” kelimesiyle başlamalı ama başka bir şiirle başlamaktadır. Varakların eksik olduğu burada ortaya çıkmaktadır. Hemen devamında *Muhibbî Mevlîdi (Tuhfetü'l-hakîr)* başlamaktadır.

Başı:

*Cehennem ehlinin hâlin sorar isen
Yanarlar yanarlar ağlaşırlar*

Sonu:

*Haşre dek söylense bu olmaz temâm
Sellimu ve sallu 'alâ hayri'l-enâm*

Celâl Muhibbî'nin eseri ise şu şekilde başlamaktadır:

*Şükürler kılalum ana Hudâdur
Ana şükr itmeyen andan cüdâdur (10a; 1. satır)*

Mevlidin ilk kısmından sonra diğer bazı mevlidlerde ve *Tuhfetü'l-hakîr*'de geçen meşhur hikâye (Bağdad'da her rebiülevvel ayı mevlüd okutan birinin hikayesi) 10. satır ile başlamaktadır.

*Evvelâ ben bir hikâyet ideyin
Ehl-i ahbârdan rivâyet ideyin*

*Şehr-i Bağdad'da varıdı bir kişi
Gice gündüz hayrıdı anun işi (10a; 10-11. satırlar)*

...

³ Niyâzî-i Mısırî Divanı, Sağlam Kitabevi, İstanbul 1976, s.35

Daha sonra, 12b varağı ilk satır itibariyle yine bazı mevlidlerde görülen ve Muhibbî'de de yer alan Zeyd Oğlu Ali (Ravz-ı Fâik) hikâyesi başlamaktadır:

*Bundan eltâf bir hikâyet ideyin
Ravz-ı Fâikden rivâyet ideyin*

*Bir azîz var idi Zeyd oğlu Ali
Bir azîzdi mürşid-i kâmil velî (12b; ilk satırlar)*

...

*Bilün rahmet-i rahmândur
Bu mevlûd-ı Resûllâh
Cümle dertlere dermândur
Bu mevlûd-ı habîbullâh (13b; 11.satır)*

*Gördük şükür Muhammed'in
Toğduğı ay toğdı yine
Hakkın habîbi Ahmed'in
Toğduğı ay geldi yine (14a; 11.satır)*

*Nebiler serveri Tâhâ
Bu ayda geldi dünyâyâ
Saçı Leylî yüzi Duhâ
Bu ayda geldi dünyâyâ (15a; 1.satır)*

*Muhyî(?) oldurur Vehhâc olan
Ma'bûdına mi'râc olan
Na'leyni arşa tâc olan
Bu ayda geldi dünyâyâ (15a; 15. satır)*

*Muhabbetlü yaratmışdur
Bu ayı ol yüce sultân
Bu ayda cennetün halkı
Bezendi geldi dünyâyâ (15b; 1.satır)*

Muhibbî mevlidinin yer aldığı kısım şöyledir:

*Muhyî(?) cân u gönülden
Ana ümmet isen girçek
Tutasın sünnetin anun
İşiden sen ne dir Kur'ân (15b; 13. satır)*

Yukarıda verilen metin parçalarında yer alan “Muhyî” mahlasları şiirin veznine uymamaktadır. Kaldı ki burada yer alan metinler Muhibbî'nin mevlidinde yer alan metin parçalarıdır. Vezne uygun olarak burada mahlas “Muhibbî” olmalıdır. Muhibbî,

müstensih tarafından Muhyî olarak alınmış olabilir. Araştırmacıların bu mevlidin sahibini “Muhyî” olarak göstermesi bundan kaynaklanmış olabilir.

Daha sonraki varakla birlikte Süleyman Çelebi Mevlid’i (Vesiletü’n-necât) başlamaktadır:

*Çünkü Hak varlığını bildün ‘ayân
Dinle imdi sun’ımı evvel beyân* (16a; 2. satır)

Daha sonraki kısımlarda *Vesiletü’n-necât*’ta olmayan mevlid metinleri vardır. Yine bazı yerlerde mevlide ve Hazret-i Peygambere övgü şiirlerinde “Muhyî” mahlası bulunmaktadır. Bu şiirlerin de “Muhibbi”nin mevlidinden alınmış şiir parçaları olduğu düşünülmektedir. Nitekim daha önce “Muhibbi” mahlasının yanlışlıkla “Muhyî” olarak yazıldığı ifade edilmişti.

1.6. Ankara Milli Kütüphane No: 06 Mil Yz A 4448

200x152, 170x115 mm ölçülerindedir. 17 varak tutarında bir yazmadır. Harekeli nesihle sarı samanlı kağıda 15 satırlı olarak yazılmıştır. Ciltsizdir. Yer yer yırtıklar ve rutubet lekeleri vardır. Yazmadaki mevlid varak 1^b-17^b arasındadır. Eksik bir nüshadır. Kütüphane kaydında yazarı Süleyman olarak gösterilmiştir. Adil Özder tarafından bağışlandığına dair bir not bulunmaktadır. Adil Özder, Yusufelili Aşık Muhibbî adlı çalışmasında yazmayı kütüphaneye bağışlayacağını duyurmuştur (Bahadır, 2017, s. 69). Özder tarafından yanlışlıkla Yusufelili Aşık Muhibbî’ye atfedilen mevlid çalışmasında esas alınan yazma muhtemelen budur.

Başı:

*Çü bismillâh durur sözler miftâh
Her işde diseler feth ider fettâh⁴*

Sonu:

*Rahîmullâh durur Rahmân da oldur
Günâhkâr kullaruna fazlı boldur*

...

Şu şekilde bitmektedir:

*Dedesi Mekke’de bil kâdı idi,
İl vilâyet hükmüne râzı idi.*

*Her ne türlü dava kim gelse ana,
Sorar idi dedesi nazmın ona.*

*Nice müddet bile geçti günleri,
Dünleri kadirdi bayram günleri.*

⁴ Bu beytin vezni kusurlu.

*İydına ermek dilersen sen tamâm,
Oku Ahmed ruhuna yüz bin selâm*

Bu kısımdan sonra “Duâ-yı Mevlid-i Şerif” bölümü vardır. Bu bölümde geçen duâ beyitleri diğer nüshalarda yoktur.

1.7. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi No: 21620 Ktp (T 811. 219)

230x150, 180x115 mm ölçülerinde, kırmızı cetveli, 15 satırlı, özellikle ilk varaklar oldukça yıpranmış, bazı varaklarda mavi mürekkep kalemle karalamalar olan, düzgün nesihle kaleme alınmış bir nüshadır. 72 varaklık bir yazmadır. Yazmadaki “Mevlid” varak 1^b-48^a arasındadır. Bu nüshada yer alan mevlid 1312 beyittir. İstinsah tarihi H. 1231/1816. Eser Süleyman Çelebi'nin mevlidinin başında yer alan beyitlerle başlamaktadır. Ayrıca ilk varak diğer varaklardan kağıt yapısı ve görünüş açısından farklıdır. İlk varakta cetvel yoktur. 48. varakta biten Mevlid'den sonra Hazreti Muhammed'in kızı Hz. Fatıma'nın vefatı, Hz. Muhammed'in oğlu İbrahim'in vefatı, Geyik hikâyesi, gibi hikâyeler vardır. Hicrî 1231 yılı cemazeyilahir ayında (M 1816) istinsah edilmiştir.

Başı:

*Allâh adın zikredelim evvelâ
Vâcib oldur cümle işde her kula*

Sonu:

*Bu duâda bulunana Hak n'ide
Fâtiha okuyana rahmet ide*

1.8. M. Fatih Köksal Özel Kitaplığı, No: 141/1

200x150 mm, 170x115 mm ölçülerinde, 48 varak tutarındadır. 13 satırlı, aharlı kâğıda sadece ilk iki beyti harekeli olmak üzere nesihle yazılmıştır. Cildi yoktur. Kitabın başında “Hâzâ Kitâbu Muhibbî Mevlidü'n-nebî Aleyhisselâm Budur” başlığı vardır. Yazmadaki “Mevlid” varak 1^b-48^a arasındadır. 1167 beyit tutarındadır. Bu nüshanın sonunda “Ahıskalı Kâtib Mustafâ” tarafından Hicrî 1113 yılı Şaban ayında (M 1702) istinsah edildiğine dair kayıt mevcuttur. Nüshada *mevlid* metninden başka 48^a sayfasında “Mahşer-nâme-i Peygamber aleyhi's-selâm” başlıklı manzûme vardır.

Başı:

*Hamd idelüm bismillâh
Evvel her işde diseler kul huvallâh*

Sonu:

*Hamdi lillâh ale't-temâm
Ve ila'r-resûli efdalü's-selâm*

1.9. Bursa İnebey Yazma Eser Ktp. Genel, No: 4784/4

206x145, 180x110 mm. ölçülerindedir. 113 varak tutarındaki yazma 13 satırlı, nesih yazıyla istinsah edilmiş, fersude cilt içerisindeydir. İçerinde farklı şarilerin şiirlerinin olması ve birkaç yerde farklı istinsah tarihlerinin olması bu yazmanın bir şiir mecmuası olduğunu düşündürmektedir.

Başı:

Yüzinden burka'ın kim ref'ide gül
Nite sabr ider andan ayru bülbül

Sonu:

Muhibbî yâ sana n'oldı kasâvet kalbüne doldı

51b varağı 3. satırda ketebe kaydında müstensih olarak “Muhammed bin Muhammed el-Mısri el-mezkür Arab-zâde” kaydı vardır. Hicri 933 muharrem ayı olarak (M 1526-1527) ferağ kaydı yer almaktadır. 80a ve 81b'de bir “Muslih” mahlaslı İlahi türünde manzumeler var. 83a varağı 2. satırda “Ali bin İbrâhîm bin elhac Behrâm” olarak temmet kaydı var. Tarihi ise Hicri 1039 Zilhicce (M 1629-1630) olarak kayıtlıdır. Yazmada yer alan Muhibbî'nin mevlidi *varak 84^b-113^b* arasındadır. *Mevlid*, 84b varağı ilk satır itibariyle başlamaktadır:

Hamd-i lillâh idelüm hüve bismillâh
Evvel her işde diseler kul huvallâh

84b'nin son satırlarında:

Ni'metiyle toludur her ara
Rahmetiyle öğülür her yeri

Rahmetidür dertlere dermân olan
Emrini tutan durur rahmet bulan

Bu beyitlerden sonra konunun akışına uygun olmayan başka bir beyt vardır.

Tuş olur Abdullâh nâgâh gözi
Gördi kim günden münevverdür yüzi

Bu iki beyit arasında yaklaşık 370 beyitlik bir metin bu nüshada yoktur. Buradaki varaklar muhtemelen kopmuştur.

Yine 87b'nin son satırında:

Zelzeleyle toldı dünyânun içi
Sevinür kim varısa ulu kiçi (87b; son satır)

Bu beyitten sonra yazmanın ayağında “dirleridi” vardır. Diğer nüshalarla da örtüşen şu beytin gelmesi gerekir:

*Dirler idi Ahmed'e olduk gulâm
Çağrışlılar essalâtu ve's-selâm*

Fakat bu nüshada şu beyit gelmektedir:

Helâline diyü viridi dostını
Gel gör imdi sen anun sevnüşini (88a; 1. satır)

Yani burada da 210 beyitlik bir eksiklik vardır.

89b'den 90a'ya geçişte de yaklaşık 40 beyitlik bir eksiklik vardır. Bu ekliklik ayaktan anlaşılmaktadır. Son beyitin ilk mısrası vardır.

Muhibbî yâ sana n'oldı kasâvet kalbüne doldı
(Nice gül yüz hazân oldı resulullâh firâkından)

Paranteze alınan ikinci mısra ve daha sonraki beyitler İnebey nüshasında yoktur. Bu son kısımda olmayan beyit sayısı da yaklaşık 100'dür. Neticede toplam 700 civarı beyit İnebey nüshasında yoktur. Eserin içinde yer alan şiirlerdeki istinsah tarihlerine bakılırsa burada yer alan Tuhfetü'l-hakîr nüshasının da eski nüshalardan biri olduğu söylenebilir.

1.10. Rifat Kütük Nüshası Özel Kitaplığı No: 04.30.15

168x235, 127x192 ebatındadır. 47 varak tutarındaki yazma ciltsizdir. Cetvel yoktur. Harekeli nesih ile 11 satırlı, nohudi renk kağıda yazılmıştır. İlk varakta yırtık, kopuk kısım vardır. Mevlidde “Haza Kitabı Mevlüd-i Muhammed Mustafa ‘Aleyhi's-selâm” başlığı vardır.

Başı:

Ey Hudâdan lutf u ihsân isteyen
Mevlûd-ı pâk-i resulullâha gel

Sonu:

Eger her kim okursa bu kitâbı
Fâtîha okuya bağışlaya sevâbı

Nüshada yer alan mevlid metninde *Celâl Muhibbî Mevlidi*'nde yer alan bölümler genel olarak vardır fakat Ravz-ı Faik'den rivayet olan hikaye ve Bağdat'ta her rebîülevvel ayında Mustafa'nın mevlidini kutlayan kişinin hikayesi- bu nüshada yoktur. Bu kısım 100 beyit civarındadır. 2014 yılında yapılan *Celâl Muhibbî Mevlidi (Tuhfetü'l-hakîr)* neşrine göre (Bilge, 2014, s. 116) 541. beyitten sonraki yaklaşık 40 beyit eksiktir, onun yerine başka beyitler vardır. Giriş kısmında da ifade edildiği gibi -kesin olmamakla birlikte- bütün bir nüshaya yakın denebilecek nüshalardan biri de bu nüshadır.

*** Rifat Kütük Özel Kitaplığı Diğer Nüsha No: 04.38.37**

167x234, 98x158 ebatındadır. 47 varak tutarında, 13 satırlı bir yazmadır. Cilt yoktur. Cetvelsizdir. Rutubet lekeli. Harekeli nesih ile yazılmıştır.

Başı:

(kopuk) ...yokdan bunları var eyledi
Kudretin bunlarda izhâr eyledi

Sonu:

Ve keremike yâ erhama'r-râhimîn âmîn
Yâ rabbi'l-'âlemîn (?)

Bu yazmanın ilk varaklarda Tuhfetü'l-hakîr'de yer alan Muhibbî'nin birçok başka yazmada karşımıza çıkan şu şiir parçaları vardır:

“Gördük şükür Muhammed'in toğduğu ay toğdı yine
Hakkın habîbi Ahmed'in toğduğu ay geldi yine (Matla) (2b; 2.satır)

Şükr it Muhibbî bu güne irgürür seni o güne
Dermân gerekdür o güne toğdığı ay geldi yine (Makta) (2b;12.satır)

Daha sonra başka bir şiir:

Nebîler serveri Tâhâ bu ayda geldi dünyâya
Saçı Leylî yüzi Duhâ bu ayda geldi dünyâya (matla) (2b;13. satır)

Muhibbî ol nûr-ı vehhâc iden ma'bûdına mi'râc
Kılan na'leyni arşa tâc bu ayda geldi dünyâya (makta) (3a; 6.satır)

Ne hürmetlü yaratmışdur bu ayı ol yüce Sübhân
Bu ayda geldi dünyâya Haka mahbûb olan sultân (matla) (3a; 7.satır)

Muhibbî cânu gönülden ana ümmet isen gerçek
Dutasın sünnetin anun işidesin ne dir Kur'ân (makta) (3a;13. satır)

Kılalar çok Haka şükür bu mevlüd ayı toğınca
İderler cem' olup zikri bu mevlüd ayı toğincak (matla) (3b; 1.satır)

Muhibbî bunda kalmazsın gidince yine gelmezsin
Bu sohbetleri bulmazsın bu mevlüd ayı toğınca (makta) (3b; 7. satır)

Yine irdik Hakka şükür resûlun toğdığı aya
Hakun eltâfi (?) çokdurur bu ayda yohsula baya (matla) (3b; 8. satır)

Muhibbî dir yâ Sübhân günâhum çokdurur benüm
Bağışla anı gufrânım resûlun toğdığı aya (makta) (4a; 1.satır)

Muştılanuz 'âşıklara toğdı yine mevlûd ayı
Ümmet olan sâdıklara toğdı yine mevlûd ayı (matla) (4a; 2.satır)

Muhibbî gafletten uyan şevk-i Muhammed'e boyan
Gelsin (?) diyen toğdı yine mevlûd ayı (makta) (4a; 8.satır)

Diğer 43 varaklık kısımda ise Celâl Muhibbî'nin Tuhfetü'l-hakîr'inde yer almayan başka bir mevlid metni vardır. Burada şu soru akla geliyor: Acaba Celâl Muhibbî birden fazla mevlid mi yazmıştır? Nitekim incelediğimiz nüshalarda aynı mevlid bölümlerinde farklı beyitlerin fazlaca olması bu soruyu akla getirmektedir. Belki de Muhibbî Mevlidi'nin nüshalarının çok olması, nüshalarda yer alan metinlerin iç içe girmesi ve bu metinlerin kimi zaman farklılık arz etmesi Celâl Muhibbî'nin birden fazla mevlid yazmış olabileceğini ve Tuhfetü'l-hakîr'in daha birçok farklı nüshasının olduğunu düşündürmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada Celâl Muhibbî'nin Tuhfetü'l-hakîr adlı mevlidinin bilinen nüshaları hakkında bazı değerlendirmeler yapıldı. Türk edebiyatında yazılan ilk mevlidlerden biri olan Celâl Muhibbî Mevlidi'nin aynı veya farklı kütüphanelerde yer alan on nüshası hakkında bilgi verildi. Başka yazarlara izafe edilen mevlid nüshalarından bazılarının da aslında Muhibbî Mevlidi'ne ait olduğu ortaya konuldu. Şu anki bilgilere göre en eski nüshanın Süleymaniye Kütüphanesi Laleli koleksiyonundaki nüsha olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bu nüsha diğer nüshalara göre beyit sayısı en fazla olan nüshadır. Çalışma neticesinde Milli Kütüphane *06 Mil Yz A 5386 numaralı kayıttta yer alan ve yazarı "Nuri" olarak gösterilen eserin aslında Muhibbî'nin mevlidinin nüshalarından biri olduğu metinlerden örnekler verilerek ortaya konuldu. Yazarı Aziz Mahmud Hudayî olarak kaydedilen 06 Mil Yz A 6175 numaralı başka bir yazmada ise Muhibbî'nin mevlidinin diğer bir nüshasının yer aldığı belirtildi. Ayrıca 06 Mil Yz A 4448 numarada kayıtlı olan ve müellifi "Süleyman" olarak belirtilen mevlidin aslında Celâl Muhibbî'nin Tuhfetü'l-hakîr adlı mevlidinin nüshalarından biri olduğu izah edildi. Yine Adil Özder tarafından Yusufelili Âşık Muhibbî'ye atfedilen mevlide ilişkin çalışmanın esasını teşkil eden nüshanın bu nüsha olabileceği ortaya konuldu. Rifat Kütük Özel Kitaplığında yer alan nüshanın birinin ilk bölümlerinde Muhibbî'nin Tuhfetü'l-hakîr'inde yer alan şiirlerin olması ve diğer kısımlarda mevlid tertibine uygun ve müellifi belli olmayan başka bir mevlidin olması Celâl Muhibbî'nin birden fazla mevlid yazmış olabileceğini de akla getirmiştir.*

Sonuç olarak eski harfli metinlerin günümüz harfleriyle neşrinin ne kadar meşakkatli bir ameliye olduğu bir kez daha görüldü. Bu işi yaparken ne kadar dikkat edilirse edilsin bazı hatalardan kurtulmanın pek de mümkün olmadığını söylemek gerekir. Ama bu konuda azami dikkat hataları azaltacaktır. Türk edebiyatında mevlid türünde birçok eserin olması, nüshaların çokluğu, nüshalardaki eksiklikler, aynı mahlaslı şairler, mahlasların eski harflerle yazım benzerliği, farklı yazarların mevlidlerinin ve mevlidlerinden bazı

kısımların birbiriyle karışması mevlid araştırmacılarını zorlayan unsurlardır. Mevlidlerin, mevlid müelliflerinin ve nüshaların tespitleri konusunda özellikle daha önce mevlid konusunda çalışan araştırmacıların rehberliğinde titizlikle yapılacak çalışmalar bu konuda yapılacak sonraki çalışmalara önemli katkılar sağlayacaktır.

Kaynaklar | References

- Acarlı S. (1971). Muhibbî Mevlid'i (Metin ve Sözlük). [Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi]. İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Ens.
- Ahmed, V. S. (2023). Bulgaristan'daki Mevlid Kültürü Bağlamında Osmanpazarlı İsmail Niyazî Efendi Mevlidi. H. Yekbaş (Ed.), *Türk Kültüründe Mevrit Geleneği Uluslararası Sempozyumu*. Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Ahmed, V. S. (2024). Osmanpazarlı İsmail Niyazi Efendi ve Mevlidi. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Trakya Üniversitesi.
- Aksoy, H. (2007). Eski Türk Edebiyatı'nda Mevlidler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. (5)9. s. 323-332.
- Ateş, A. (1954). *Süleyman Çelebi Vesiletü'n-Necât-Mevlid*. TTK Yay.
- Aymutlu, A. (1945). *Süleyman Çelebi'nin Hayatı ve Eserinin Edisyon Kritiği*. (Mezuniyet Tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Aymutlu, A. (1995). *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif*. MEB Yay.
- Baykal, K. (1999). *Süleyman Çelebi ve Mevlid (yay. haz. : Kadir Atlansoy)*. Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu.
- Bilge, B. (2014). *Celâl Muhibbî Mevlidi: Tuhfetü'l-Hakîr (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*. [Basılmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ahi Evran Üniversitesi.
- Fındık, G. (1981). Muhibbî'nin Mevlidi – Transkribe. [Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Kılıç, A. (1981). Çeşitli Dillerde Yazılmış Mevlidler ve Muhibbî'nin Mevlidi. [Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Köksal, M. F. (2011). *Mevlid-nâme*. Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Kütük, R. (2018). *Türk Edebiyatında Mevlid ve Muslihi'nin Gül-Efşan İsimli Mevlidi (İnceleme-Metin Ansiklopedik Fonksiyonel Sözlük-Tıpkısbasım)*. Ertual Akademik Yay.
- Mazıoğlu, H. (1974). Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler. *AÜDTCF Türkoloji Dergisi*, (6) 1. s. 31-62.
- Mustafa Ö. (2017). Hazret-i Peygamber'e Aşkın Bir İfadesi: Mevlidler. *Karabatak*, Sayı 31, s. 108-113.
- Mustafa Ö. (2023). Birden Fazla Mevlid Kaleme Almış Şairlerimiz ve Eserleri. H. Yekbaş (Ed.), *Türk Kültüründe Mevrit Geleneği Uluslararası Sempozyumu*. Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Niyazî-i Mısri Divanı (1976). Sağlam Kitabevi.

- Okiç M. T. (1976). Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercümelere. *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*. S. 1. s. 19.
- Özder, A. (2017). *Ölümünün 100. Yılında Yusufelili Âşık Muhibbî ve Mevlid-i Şerif* (haz. : Sedat Bahadır), Yusufeli Belediyesi Yay. s.5-7.
- Pekolcay, N. (1950). *Türkçe Mevlid Metinleri*. 2 C. [Basılmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi Türkiyat Ens.
- Pekolcay, N. (1980). *Süleyman Çelebi. Mevlid*. Dergâh Yay.
- Şaliş, N. (2013) Muhibbî-Hayatu, Eserleri ve Mevlid'i. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.